

ONA TILIGA TAYANGAN HOLDA CHET TILINI O'RGANISH

Abdunabiyeva Jasmina

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti 1-kurs talabasi
abdunabiyevajasmina34@gmail.com

Nosirova Mubina Olimovna

O'zDJTU Umumiy tilshunoslik kafedrasida katta o'qituvchisi
m.nosirova@uzswlu.uz

Annotatsiya. Bugungi kunda chet tillarini o'rganish global integratsiya, xalqaro muloqot va zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ushbu maqolada chet tilini ona tiliga tayangan holda o'rganishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Xususan, ona tilining chet tilini o'zlashtirishdagi o'rni, transfer va interferensiya hodisalari, shuningdek, til o'rganish jarayonidagi psixologik va lingvistik omillar yoritib beriladi. Maqolada chet til o'qitish metodikasining asosiy tushunchalari – metod, usul va prinsiplar izohlanib, didaktika va metodika o'rtasidagi farqlar ochib beriladi. Shuningdek, ona tiliga tayangan holda o'qitishning afzalliklari, jumladan, o'quvchilarning tushunish darajasini oshirish, bilimlarni mustahkamlash va o'rganish jarayonini yengillashtirish kabi jihatlar asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: chet tili, ona tili, til o'rganish, transfer, interferensiya, metodika, didaktika, kommunikativ yondashuv, kognitiv yondashuv, til kompetensiyasi

Abstract. Nowadays, learning foreign languages is becoming an integral part of global integration, international communication, and modern education systems. This article analyzes the theoretical and practical foundations of learning a foreign language based on the mother tongue. In particular, it highlights the role of the mother tongue in acquiring a foreign language, the phenomena of transfer and interference, as well as psychological and linguistic factors in the language learning process. The article also explains the main concepts of foreign language teaching methodology, such as method, technique, and principle, and clarifies the differences between didactics and methodology. In addition, the advantages of teaching based on the mother tongue are substantiated, including improving students' comprehension, strengthening knowledge, and facilitating the learning process.

Keywords: foreign language, mother tongue, language learning, transfer, interference, methodology, didactics, communicative approach, cognitive approach, language competence

Аннотация. В настоящее время изучение иностранных языков становится неотъемлемой частью глобальной интеграции, международного общения и современной системы образования. В данной статье анализируются теоретические и практические основы изучения иностранного языка с опорой на родной язык. В частности, освещается роль родного языка в усвоении иностранного языка, явления трансфера и интерференции, а также психологические и лингвистические факторы процесса обучения языку.

В статье также рассматриваются основные понятия методики обучения иностранным языкам — метод, приём и принцип, а также раскрываются различия между дидактикой и методикой. Кроме того, обосновываются преимущества обучения с опорой на родной язык, такие как повышение уровня понимания учащихся, закрепление знаний и облегчение процесса обучения.

Ключевые слова: иностранный язык, родной язык, изучение языка, трансфер, интерференция, методика, дидактика, коммуникативный подход, когнитивный подход, языковая компетенция

Chet tilini o'qitish metodikasi zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin egallaydi. Ushbu fan o'z mohiyatiga ko'ra nafaqat tilni o'rgatish usullarini, balki ta'lim-tarbiya jarayonini, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining o'zaro bog'liqligini ham o'rganadi. Metodikaning predmeti chet til predmeti orqali ta'lim berish jarayoni, o'qitish usullari, shuningdek, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining o'zaro ta'sirini o'rganishdan iboratdir.

Metodika fanining asosiy tushunchalari sifatida metod, usul va prinsiplar alohida ahamiyat kasb etadi. Didaktika "nimani o'rgatamiz?" degan savolga javob berib, ta'lim mazmunini belgilasa, metodika "qanday o'rgatamiz?" degan savol orqali ta'lim usullari va metodlarini aniqlaydi. "Metod" tushunchasi yunon-lotin tilidagi "metodos" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, maqsadga eltuvchi yo'l degan ma'noni anglatadi. Metodika tor ma'noda dars jarayonini tashkil etish, rejalashtirish va o'quv materiallarini tanlash bilan bog'liq bo'lsa, keng ma'noda ta'lim jarayonining barcha bosqichlarini qamrab oladi.

Chet tilini o'rganish faqat bilim olish vositasi emas, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim omildir. Bu jarayon orqali o'quvchilar boshqa xalqlarning madaniyati, qadriyatlari va tafakkuri bilan tanishadi. Natijada, ularning dunyoqarashi kengayadi va madaniyatlararo muloqotga tayyorlik shakllanadi. Shu jihatdan qaraganda, chet tilini o'rganish shaxs kamolotining ajralmas qismi hisoblanadi.

Chet til o'qitish metodikasi fan sifatida ikki asrdan ortiq tarixga ega bo'lib, bu davr mobaynida turli nazariy yondashuvlar shakllangan. Akademik Lev Shcherba ta'kidlashicha, metodika fan bo'lishiga qaramay, u ko'proq amaliy masalalarni hal qilishga yo'naltirilgan. Ya'ni, metodika tilshunoslik va psixologiya fanlari yutuqlariga tayangan holda, ularni amaliyotga tatbiq etish yo'llarini ko'rsatadi. Tilshunoslik til hodisalarining qonuniyatlarini o'rgansa, metodika ana shu qonuniyatlardan qanday foydalanish kerakligini belgilaydi.

Bu borada Henry Sweet va Otto Jespersen kabi olimlarning ishlari ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular chet til o'qitishning ilmiy asoslarini yaratishda katta hissa qo'shganlar.

O'zbek metodist olimi J. Jalolov o'zining "Chet tili o'qitish metodikasi" asarida chet tilini o'rganishda ona tilining ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'quvchining mavjud til tajribasi yangi tilni o'zlashtirishda muhim tayanch vazifasini bajaradi. Ona tili orqali yangi til birliklarini tushunish, qiyoslash va tahlil qilish osonlashadi. Bu jarayon ijobiy transfer deb ataladi.

Shu bilan birga, ona tilining salbiy ta'siri ham kuzatilishi mumkin. Bu holat interferensiya deb yuritilib, unda o'quvchi ona tili qoidalarini chet tiliga ko'chirib qo'llaydi. Masalan, o'zbek tilidagi gap tuzilishiga asoslanib ingliz tilida noto'g'ri gap tuzish holatlari uchraydi. Shuning uchun o'qituvchi bu jarayonni nazorat qilishi va to'g'ri yo'naltirishi zarur.

G'ulomovning "Ona tili o'qitish metodikasi" asarida til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik keng yoritilgan. Unga ko'ra, ona tili inson tafakkurining asosini tashkil etadi. Demak, chet tilini o'rganish jarayonida ham o'quvchi o'z fikrini avvalo ona tilida shakllantiradi, so'ngra uni chet tilida ifodalaydi. Bu esa ona tilining o'rni beqiyos ekanligini ko'rsatadi.

Ganiyeva tadqiqotlarida esa zamonaviy metodlar asosida chet tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning ahamiyati ta'kidlanadi. Unga ko'ra, til o'rganish jarayoni faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirish bilan cheklanmasligi, balki real muloqotga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Bu jarayonda ona tilidan oqilona foydalanish o'quvchilarning tushunishini osonlashtiradi va o'rganish samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, chet tilini o'rganishda ona tiliga tayanish ilmiy asoslangan va samarali yondashuv hisoblanadi. U o'quvchilarga yangi tilni tezroq va chuqurroq o'zlashtirish imkonini beradi. Biroq bu jarayonda interferensiyaning oldini olish va metodik jihatdan to'g'ri yondashuvni tanlash muhim ahamiyatga ega.

Chet tilini ona tiliga tayangan holda o'rganish masalasi zamonaviy lingvodidaktikada "ko'p tillilik" va "kognitiv yondashuv" nuqtai nazaridan ham keng o'rganilmoqda. Ushbu yondashuvga ko'ra, inson miyasi yangi tilni o'rganishda mavjud til tizimlariga tayanadi va ularni faol ravishda solishtiradi. Bu jarayon "mental xarita" hosil qilish orqali amalga oshadi. Ya'ni, o'quvchi yangi so'z yoki grammatikani o'rganayotganda uni avtomatik ravishda ona tilidagi muqobili bilan bog'laydi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda "metalingvistik ong" tushunchasi ham muhim o'rin tutadi. Bu – o'quvchining tilni tahlil qilish, tuzilishini tushunish va ongli ravishda qo'llay olish qobiliyatidir. Ona tilini yaxshi bilgan o'quvchilarda metalingvistik ong yuqori bo'ladi va bu ularga chet tilini tezroq o'zlashtirish imkonini beradi. Masalan, o'zbek tilida so'z turkumlarini yaxshi bilgan o'quvchi ingliz tilidagi noun, verb, adjective tushunchalarini tezroq anglaydi.

Bundan tashqari, "kognitiv yuklama" (cognitive load) nazariyasi ham muhimdir. Agar o'quvchiga barcha ma'lumotlar faqat chet tilida berilsa, uning miyasi ortiqcha yuklama ostida qoladi. Natijada o'rganish samaradorligi pasayadi. Ona tilidan oqilona foydalanish esa bu yuklamani kamaytiradi va tushunishni osonlashtiradi. Ayniqsa, boshlang'ich bosqichda bu juda muhim hisoblanadi.

Chet tilini o'rganishda yana bir muhim jihat – bu "kod almashtirish" (code-switching) hodisasidir. Bu holatda o'quvchi nutq jarayonida ona tili va chet til elementlarini aralashtirib ishlatadi. Ko'pincha bu xato sifatida qaraladi, ammo zamonaviy metodikada bu tabiiy o'rganish bosqichi deb hisoblanadi. Chunki o'quvchi hali yangi tilni to'liq egallamagan bo'ladi va mavjud bilimlariga tayanadi.

Ona tiliga tayangan holda o'qitishda qiyosiy (kontrastiv) tahlil metodidan foydalanish ham juda samaralidir. Bu metod orqali ikki til o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar aniqlanadi. Masalan:

- o'zbek tilida artikl yo'q, ingliz tilida esa mavjud;
- o'zbek tilida fe'l oxirida keladi, ingliz tilida esa qat'iy tartib mavjud;
- o'zbek tilida zamon shakllari kamroq, ingliz tilida esa ko'proq.

Bunday tahlillar o'quvchiga xatolarni oldindan tushunishga yordam beradi.

Zamonaviy texnologiyalar ham bu jarayonga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, tarjima ilovalari, lug'at dasturlari va sun'iy intellekt asosidagi platformalar o'quvchiga ona tili orqali yangi tilni o'rganishga yordam beradi. Biroq bu vositalardan haddan tashqari foydalanish mustaqil fikrlashni kamaytirishi mumkin, shuning uchun ularni me'yorida qo'llash zarur.

Yana bir muhim jihat – bu madaniyatlararo kompetensiya. Ona tiliga tayangan holda chet tilini o'rganish jarayonida o'quvchi ikki madaniyatni solishtiradi. Bu esa nafaqat tilni, balki madaniy farqlarni ham chuqurroq tushunishga olib keladi. Masalan,

ingliz tilidagi muomala uslubi o'zbek tilidan ancha bevosita va qisqa bo'lishi mumkin. Buni tushunish muloqotda xatolarning oldini oladi.

Shuningdek, ona tilining roli o'quvchilarning yoshiga qarab ham farqlanadi. Kichik yoshdagi o'quvchilar ko'proq intuitiv o'rganadi, ya'ni ular qoidalarni tushunmasdan ham tilni o'zlashtira oladi. Katta yoshdagilar esa aksincha, tahlil va qiyoslash orqali o'rganadi. Shu sababli kattalar uchun ona tiliga tayangan metodlar yanada samaraliroq hisoblanadi.

Motivatsiya nuqtai nazaridan ham ona tili muhim rol o'ynaydi. Agar o'quvchi yangi materialni tushunsa, unda qiziqish ortadi. Aks holda esa tushunmovchilik motivatsiyani pasaytiradi. Ona tilidan foydalanish esa bu muammoni bartaraf etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – Toshkent.
2. G'ulomov A. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent.
3. Ganiyeva M. Chet tilini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar. – Ilmiy maqola.
4. Lev Shcherba. Til o'qitish metodikasi bo'yicha ilmiy qarashlar.
5. Henry Sweet H. Tilshunoslik va metodika asoslari.
6. Otto Jespersen O. Til nazariyasi va o'qitish metodlari.
7. Pedagogika va didaktika bo'yicha umumiy ilmiy adabiyotlar.